

O JEDNOJ KAJKAVSKOJ JEZIČNOJ BIOGRAFIJI

Bojana Schubert, *U suton kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb, Srednja Europa, 2016.

U rujnu 2016. godine Srednja Europa objavila je knjigu naslova *U suton kajkavskoga književnog jezika* s podnaslovom *Povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*. Riječ je o znanstvenoj monografiji autorice dr. sc. Bojane Schubert, poslijedoktorandice iz Zavoda za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Iako je Ivan Krizmanić (1766. – 1852.) bio jedna od značajnih ličnosti sjeverozapadne Hrvatske u prvoj polovici 19. stoljeća, do monografije Bojane Schubert *U suton kajkavskoga književnog jezika* s njegovim smo se imenom susretali tek na razini bilješke. Djelomično je to posljedica činjenice što su gotovo sva njegova djela ostala u rukopisu. Krizmanićevo je stvaralaštvo, s obzirom na idiome kojima je pisao, simbolička slika njegova vremena: svoje je najstarije tekstove pisao njemačkim jezikom, prvi je tekst književnom kajkavštinom napisao 1809. godine u dobi od 43 godine, a prvi tekst ilirskom štokavštinom piše 1842. godine u dobi od 76 godina. Krizmanić je ponajprije značajan kao prevoditelj: prvi je u nas preveo Miltonov *Izgubljeni raj*, naslovljen *Raj zgubljen* (1827.), a njegov je odlomak iz *Romea i Julije* prvi prijevod Shakespearea u nas. Za povijest hrvatske književnosti značajna su još dva Krizmanićeva prijevoda na književnu kajkavštinu: "iz iliričkoga na horvatski jezik" preveo je *Osmanšćicu* (1631.) Ivana Tomka Mrnavića, a "iz šlavonskoga na horvatski jezik" *Svetu Rožaliju* (1780.) Antuna Kanižlića.

Bojana Schubert u svojoj monografiji precizno i iscrpno znanstvenoj javnosti prikazuje slabo poznat Krizmanićev opus, no ona se ne zaustavlja na klasičnoj filološkoj analizi, već zahvaća puno šire. Autorica Krizmanića i njegovo stvaralaštvo stavlja u društveno-povijesni kontekst i detaljno opisuje situaciju u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u prvoj polovici 19. stoljeća analizirajući odnos jezika pojedinca i jezika zajednice, odnosno utjecaj jezičnih stavova skupine (iliraca) na pojedinca (Krizmanića). U središtu njezina znanstvenoga interesa jest i pitanje kojim je jezikom/jezicima pisao Krizmanić, kakav je kajkavski jezik kojim se koristi u smislu stabilnosti i jezične norme propisane kajkavskim gramatikama te postoje li grafijska i gramatička kolebanja unutar istoga teksta i unutar cjelovitoga korpusa. Kako je na ta pitanja nemoguće odgovoriti isključivo unutar jedne humanističke discipline, svoj je metodološki okvir Schubert pronašla unutar povijesne sociolingvistike kao međustrukovne discipline koja obuhvaća lingvističke, povijesne i sociološke metode.

Prema riječima autorice, knjiga je namijenjena čitateljima koje zanimaju uspon i pad kajkavskoga književnog jezika uoči njegova konačnoga nestanka s hrvatske lingvističke karte sredinom 19. stoljeća, studentima kroatistike, kroatologije, lingvistike koji će u njoj pronaći ponešto drukčiji, sociolingvistički pristup u povijesnojezičnim istraživanjima, "kajkavoljupcima i kajkavoznalcima".

Monografija na 264 stranice obaseže šest dijelova: "Uvod i vodič kroz knjigu", "Teorijska i metodološka polazišta istraživanja", "Opis metodologije

i ciljevi istraživanja", "Pogled odozgo – povijesno-političke, jezične i društvene okolnosti života Ivana Krizmanića", "Pogled odozdo – varijabilnost jezika Ivana Krizmanića", "Zaključci i znanstveni doprinosi istraživanja". Zanimljivi su i prilozi na kraju knjige kao što je tablica u kojoj se paralelno kronološkim redom donose važni datumi iz Krizmanićeva života u kontekstu povijesnih događaja, značajnih jezičnih i književnih događaja, kao i događaja iz života Krizmanićevih znamenitih suvremenika. Osobito su vrijedni prilozi sačinjeni od transkribiranih i transliteriranih Krizmanićevih tekstova, od kojih je neke otkrila upravo Bojana Schubert te ih po prvi put učinila dostupnima hrvatskoj javnosti.

U poglavlju naslovljenom "Teorijska i metodološka polazišta istraživanja" uz pomoć relevantne strane i domaće literature iznose se temeljne postavke sociolingvistike, raspravlja o društvenoj povijesti jezika, odnosu jezika i moći, jezika i identiteta, jezika u dodiru. Osim toga, autorica objašnjava pojmove *dvojezičnost*, *višejezičnost* i *diglosija*, osvrće se na posljedice jezičnoga dodira i teorijski promišlja o pitanjima prevođenja, osobito književnih tekstova te se određuje prema pojmovima *norma*, *književni i/ili standardni jezik*, *kajkavski književni jezik*. Potom daje sažet prikaz povijesti kajkavskoga književnog jezika. U posebnom potpoglavlju tumače se temelji povijesne sociolingvistike i nužnost interdisciplinarnoga pristupa s ekskursima u kojima se objašnjava odnos povijesne sociolingvistike prema sociolingvistici i povijesnoj lingvistici te posebno jeziku pojedinca, osobito u istraživanjima koja se mogu oslanjati samo na pisana vrela. Ističu se rizici i ograničenja u provođenju takvih istraživanja i prikazuju se ukratko dosezi povijesne sociolingvistike u svijetu i u Hrvatskoj. Sve se to povezuje s Krizmanićevom jezičnom djelatnošću.

Slijedi poglavlje o metodologiji istraživanja koje uključuje detaljni opis faza rada i opis korpusa Ivana Krizmanića. Naime, osim teksta *Raj zgubljen* koji je transkribiran i objavljen 2005. (Jembrih) i dijelova *Svete Rožalije* i *Osmanščice* (Jembrih 2003; Marković 2010.), valjalo je gotovo sve njegove prijevode pronaći, transliterirati i time učiniti računalno pretraživima. Osobito vrijedan doprinos Bojane Schubert jest što je pronašla i dva u literaturi nepoznata Krizmanićeva teksta: *Palafox generalu Lefebureau* (1809.) i *Pogor u Rimu* (1843.).

Korpus na kojem je provedeno istraživanje čine sljedeći Krizmanićevi prijevodni tekstovi: 1809. *Palafox generalu Lefebureau* (< njemački), 1820. *Ogenj vu Rimu* (< francuski / njemački), 1827. *Raj zgubljen* (< engleski), 1829. *Osmanščica* (< čakavsko-štokavski koine), 1829. *Vetri*, 1831. *Sveta Rožalija* (< štokavski), 1835. *Zdvojnost* (< njemački), 1836. *Flundra senje zrokujuća* (< engleski), 1841. *Prodečtvo Piuša VI.* (< latinski), 1842. *Hrast kod s. Ladislava na Bistrici* i 1843. *Pogor u Rimu* (< kajkavski).

Usmjerivši svoj *pogled odozgo* Schubert u četvrtome poglavlju analizira makrorazinu i objašnjava izvanjezične čimbenike koji su mogli utjecati na Krizmanićeve jezične odabire i postupke. Uz pomoć Krizmanićeva opusa analizira se i raščlanjuje status i uloga kajkavskoga književnog jezika u prvoj polovici 19. st. u višejezičnom društvu sjeverozapadne Hrvatske. Autorica opisuje status i ulogu svakoga od triju jezika koji su se upotrebljavali u civilnoj Hrvatskoj: kajkavskoga, njemačkoga i latinskoga.

Odrzi ondašnjih društvenih procesa, ideja i ilirskih napora oko jezičnoga normiranja ogledaju se kako u jeziku tako i u Krizmanićevim odlukama koje utječu na promjene u njegovu jezičnom identitetu. Istraživanje je u tom poglavlju organizirano na temelju nekoliko ključnih točaka Krizmanićeva životopisa: odrastanje i školovanje u Habsburškoj Monarhiji, boravak u Sv. Križu Začretju (s osvrtima na status i ulogu nekoliko jezika u uporabi) i u Mariji Bistrici, (post) revolucionarna vremena (1848. – 1852.).

Važan znanstveni doprinos Bojane Schubert je i revidiranje stavova dosadašnjih istraživača Krizmanićeva stvaralaštva. Schubert Krizmanićeva djela prema jezicima kojima se služio dijeli u četiri skupine: njemačku, književnokajkavsku (obuhvaća prijevode s njemačkoga, engleskoga, francuskoga, štokavskoga, latinskoga), latinsku i (ilirsko)štokavsku te detaljno opisuje stvaralaštvo na svakome od jezika. Nadalje, dok Dukat početak Krizmanićeva stvaralaštva na književnoj kajkavštini smješta u 1827. (prijevod Miltonova *Paradise Lost*), a Jembrih ga pomiče na 1820. (*Ogenj vu Rimu*), Schubert je pronašla još jedan raniji tekst iz 1809. godine, čime se početak Krizmanićeva pisanja kajkavskim književnim jezikom pomiče za 18, odnosno 11 godina u prošlost. Riječ je o prijevodnome tekstu s njemačkoga naslovljenom *Palafox generalu Lefebureau*. Autorica revidira i podatak o tome da je Krizmanićev prijevod s latinskoga na kajkavski pod naslovom *Prodečtvo Piuša VI.* iz 1841. ujedno i posljednji njegov prijevod na neki od hrvatskih idioma (Dukat, Jembrih). Naime, pronašla je tekst *Pogor u Rimu* iz 1843. godine (rukopis do sada nije zabilježen u literaturi). Prema autoričinu mišljenju – a mi se slažemo – riječ je o veoma važnom otkriću za temu jer s jedne strane pomiče vrijeme Krizmanićeva pisanja na hrvatskome za dvije godine, a s druge iz njega se iščitava promjena u Krizmanićevu jezičnome identitetu jer se on sa 78 godina nakon razdoblja od 34 godine u kojem piše na kajkavskome književnom jeziku, priklanja ilirskoj jezičnoj koncepciji te svoj kajkavski *Ogenj vu Rimu* iz 1820. prevodi na štokavski.

U poglavlju "Pogled odozdo – varijabilnost jezika Ivana Krizmanića" autoričin se interes s makrorazine pomiče na mikrorazinu, tj. na Krizmanićevu jezičnu uporabu. Nakon što je transliterirala njegove kajkavske i štokavske tekstove i od njih stvorila elektronički korpus, odabrala je grafijske (npr. pisanje fonema /s/ ispred /p/, /t/ i /k/), fonološke (npr. gubljenje ili čuvanje vokala *i* u prijedlogu i prefiksu *iz-*) i morfološke (varijantnost nastavaka *-ihl-eh* u L mn. m. r. imenica i pridjeva) varijable koje su pomnije analizirane. Grafijske i jezične varijable uspoređene su i s podacima Antuna Šojata iznesenima u *Kratkom navuku jezičnice horvatske*. Jezičnu varijaciju autorica promatra u okviru tzv. *teorije potezanja užeta* (tug-of-war theory of variability), primjećujući da je i Krizmanić, kao i svaki govornik određena jezika, pri upotrebi određenih jezičnih oblika ponekad inovator, ponekad kolebljivac, a ponekad pak konzervativac. Tim dijelom analize na jezičnome se korpusu pokazuje da do jezičnih promjena uistinu dolazi polako i da je jezična varijantnost više stalnost, nego izvanredno stanje čak i unutar književnoga jezika.

U posljednjem se dijelu *pogleda odozdo* uspoređuje jezik Krizmanićeva prijevoda s njemačkoga/francuskoga jezika na književnu kajkavštinu (*Ogenj vu Rimu*, 1820.) s jezikom Krizmanićeva prijevoda toga istoga djela na ilirsku štokavštinu (*Pogor u Rimu*, 1843.). Cilj toga dijela analize bio je pokazati s kakvim se problemima susretao kajkavac koji je sredinom 19. st. prelazio na štokavštinu. Jezik *Pogora*

uspoređen je i s jezikom kakav opisuje Vjekoslav Babukić u *Osnovi slovnice* (1836.) pri čemu je utvrđeno da je Krizmanićev jezik na nekim mjestima "štokavskiji" od Babukićeva. Na kraju je izrađen kontrastivni dvojezični popis leksema te se pokušalo utvrditi Krizmanićeve izvore za učenje štokavštine.

Monografija Bojane Schubert *U suton kajkavskoga književnog jezika* nije tek klasična filološka analiza Krizmanićeva jezika ili prikaz jedne zanimljive jezične biografije, već i kronika umiranja tristoljetne književnokajkavske tradicije. Schubert daje cjelovitu sliku društveno-političke i jezične situacije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj onoga vremena. Promjene u Krizmanićevu jezičnom ponašanju povezuju se s izvanjskim čimbenicima, tj. promjenama na društvenome planu. Dakle, s jedne se strane prikazuje društvena povijest jezika, odnosno povijesni kontekst u kojem dolazi do jezičnih varijacija, a s druge se strane proučava same jezične varijacije koristeći tradicionalne filološke metode. Schubert pokazuje da je jezični identitet kao socijalna kategorija promjenjiv, tj. da izbor identiteta nije unaprijed zadan, nego ovisi o društvenom i povijesnom kontekstu, o društvenim pritiscima i osobnim odabirima.

Autoričina inovativna primjena postavki povijesne sociolingvistike u kroatističkom jezičnopovijesnom istraživanju izniman je doprinos hrvatskome jezikoslovlju. Važan doprinos kroatistici je i autoričino otkriće do sada nepoznatih Krizmanićevih tekstova, kao i analiza Krizmanićevih prevoditeljskih postupaka tijekom prevođenja sa štokavskoga na književnu kajkavštinu i obrnuto. O tome se zanimljivom fenomenu do sada u kroatistici veoma malo pisalo.

Zaključno naša mlada kajkavologinja upozorava da je ideologija standardnoga jezika često uzrok zašto su povijesti određena jezika ispričane kao povijesti standardnoga jezika, gdje se ulažu silni napori da se stvori iluzija kontinuiteta od ranih zapisa do danas, a ne obrađuje se ono što bi tomu poslu moglo smetati. Ističe da trebamo biti objektivniji i barem pokušati sagledati cjelovitu povijest hrvatskoga jezika te u obrazovni proces uključiti i teme iz nestandardnih povijesnih idioma (uključujući i književnokajkavske), kako bi se dobila realna slika o hrvatskome kulturno-jezičnome nasljeđu. Misli poticajne za sve proučavatelje kajkavskoga književnog jezika.

I na kraju: nova kajkavološka zvijezda je rođena!

Barbara Štebih Golub